

Harmonija evanđeoskih izvještaja o ukazivanjima Krista Gospodina poslije uskrsnuća.

Dr. Mijo Selec.

(Nastavak.)

III.

Prvenstvo jeruzalemskih ukazivanja.

Od sviju pitanja, koja nam se nameću o izvještajima o ukazivanjima Isusovim poslije uskrsnuća, najvažnije je pitanje prvenstva jeruzalemskih ili galilejskih ukazivanja. Racionalistička kritika stoji uporno kod prvenstva galilejskih ukazivanja i na tome temelji hipotezu vizija. Zato dokazati prvenstvo jeruzalemskim ukazivanjima znači izmaknuti temelj hipotezi vizija.

a) Svjedoci za prvenstvo ukazivanja u Jeruzalemu.

Da se Isus najprije ukazao svojim učenicima u Jeruzalemu, dade se lagano dokazati, ako se imade na umu svrha, koju je koji sv. pisac htio sa svojim izvještajem polučiti. Zato ćemo se svagdje, gdje to bude potrebno osvrnuti na svrhu pojedinog sv. pisca.

Racionaliste uzimlju Markovo evanđelje kao najstarije. I ako ono nije najstarije, već Matejevo, počet ćemo ipak s Markovim evanđeljem. Ako priznamo autenciju Markova završetka 16, 9—20, kao što je dostatno dokazano na str. 19—29, onda je Marko svjedok za prioritet jeruzalemskih ukazivanja, jer donosi dva ukazivanja učenicima u Jeruzalemu, od kojih je prvo bilo dvojici učenika na putu u Emaus uskrsnog dana. No racionaliste poriču autenciju Markova završetka i tvrde, da je današnji Markov završetak kasniji dodatak, a prijašnji koji je zabačen, da je poznavao samo galilejska odnosno jedno galilejsko ukazivanje. No to je prazna tvrdnja, koja se ne može pokazati nimalo vjerojatnom. Apokrifno Petrovo evanđelje ne može biti niipošto izvor Markovu završetku, nego nasuprot Marko do r. 8 (gl. 16.) i Ivan gl. 21. je izvor apokrifnom Petrovom evanđelju.¹ Drugi opet tvrde, da je Markov završetak (16, 9—20.) kompilacija iz Luke (ukazivanje dvojici učenika

na putu u Emaus i sakupljenim učenicima) i Ivana (ukazanje Magdaleni).² Ali to su nagadanja. Kad bi i stajala ne bi mogla prejudicirati dokaznoj moći Marka za prioritet jeruzalemskih ukazivanja, jer bi trebalo dokazati, da je Markov tobožnji prvotni završetak imao samo galilejska ukazivanja.

Racionalistička kritika nadalje tvrdi, da su apostoli pobjegli u Galileju prije nego je Isus uskrsnuo, te je tamo moglo biti prvo ukazanje — zapravo vizija. Za tu tvrdnju pozivaju se na Marka 14, 27. 28.³ Da se proročanstvo Isusovo: *παράξω τὸν ποιμένα, καὶ ἃ πρόβατα διασκοπισθήσονται* (Mr. 14, 27. 28.) ne odnositi na bijeg Isusovih učenika u Galileju iza njegove smrti, slijedi odatle što Matej i Marko spominju uputu anđelovu (a Matej i Isusovu) na učenike da idu u Galileju. Kako bi anđeo, a i sam Isus slao žene k učenicima, da im kažu neka idu u Galileju, kad bi oni već otišli u Galileju. Matej i Marko suponiraju sa uputom u Galileju, da su apostoli bili još u Jeruzalemu kad je Isus uskrsnuo.⁴

Nema smisla uzeti, da je ova uputa poljepšavanje bijega. Kad bi apostoli doista pobjegli u Galileju, zar bi Marko to spominjao? Jednostavnije bi bilo ispustiti proročanstvo o bijegu, da se ne sramote apostoli, nego ga spomenuti i poljepšavati.

Proročanstvo kod Mr. 14, 27. 28. odnosi se na bijeg apostola sa Maslinske gore, a ne na bijeg u Galileju. Apostoli su istina bili potišteni; njihova vjera u Mesiju, koja je bila pomiješana sa pred-rasudama, poslije smrti Isusove je gotovo sasma skršena; k tome

¹ »Es ist der strenge Nachweis erbracht worden (von Th. Zahn), dass das Petrus-evangelium ausser unsern vier kanonischen Evangelien so gut wie keine andern Quellen hatte und dass es zu jenen im Verhältniss einer sklavischen, bettelhaften Abhängigkeit stand. Es nahm aber freie Umdichtungen an ihnen vor und folgte, wo es von ihnen abweicht, seiner Phantasie, die es zu bösen Geschichtswidrigkeiten verleitet. Eine selbstständige Überlieferung darf man bei ihm nicht suchen. Aus einer gnostischen Sekte hervorgegangen und häretische Tendenzen verfolgend, wollte es, indem es sich fälschlich als von Petrus verfasst angab, den kanonischen Evangelien eine unbefugte Konkurrenz machen.« Deutler: Die Auferstehung Jesu Christi... str. 249.

² Mayer: Die Auferstehung Christi, str. 62.; Zahn: Einleitung, str. 234.: »Die Quellen dieser Angaben sind nicht verborgen. Aus Jo. 20, 1—18. mit einer Einschaltung aus Lc. 8, 2. ist 16, 9—11. geschöpft; aus Lc. 24, 13—35 teilweise mit Anlehnung an den dortigen Ausdruck (Lc. 24, 13. *αὐο ἐξ αὐτῶν... πορευόμενοι εἰς γαλιλάαν*) aber mit Bezeitigung aller Einzelheiten ist 16, 12—13 genommen.

³ Dr Paul Wendland: Die Urchristlichen Literaturformen (Lietzmann: Handbuch zum Neuen Test. I. B. III. T. 1912.) str. 283 s.; Strauss: Das Leben Jesu 399.

⁴ To se čini i suradniku Wendlandovu Dr Klostermanu (Handbuch zum Neuen Test. II. B. Die Evangelien 146.).

dolazi strah pred poglavicama svećeničkim i starješinama naroda. Strah bi ih mogao tjerati iz Jeruzalema, ali se mora uzeti u obzir još jedan strah, što su ga sigurno imali, a to je strah pred Isusovim učenicima, koji nijesu došli na Pashu u Jeruzalem. Što će im ovi kazati, ako se povrate u Galileju? Neće li im kazati, da su bili kukavice, što su dopustili, da neprijatelji ubiju dobrog Učitelja i vel. proroka. Ovaj je strah sigurno mogao paralizirati njihov strah pred poglavarima u toliko, da su ostali sakriveni i zatvoreni u Jeruzalemu. Osim toga nijesu se usudili prekršiti veliki subotnji dan bijegom u udaljenu domaju Galileju. Psihološka dispozicija učenika bila je dakle prije takova, da ostanu u Jeruzalemu, nego da pobjegnu u Galileju. Zato se racionalistička hipoteza o bijegu učenika imade baciti kao potpuno neosnovana.

Matej ima dvokratnu uputu u Galileju (28, 7. anđelovu: 28, 10. Isusovu): samo jedno ukazanje Isusovo učenicima u Galileji. Ovdje se treba osvrnuti na svrhu Matejevog evanđelja i stvar će biti u sasvim drugom svijetlu, nego što je racionalistička kritika pro-matra.

Najstarija predaja jednoglasno ističe, da je Matejevo evanđelje namijenjeno Židovima. Način opisivanja, predpostavljanje geografskih, političkih, socijalnih i vjerskih odnošaja kao poznatih odaje, da je evanđelje pisano Židovima.⁵ Svi stariji pisci, sredovječni egzegete i većina novijih egzegeta pristaju na tradiciju, po kojoj je Matejevo evanđelje upravljeno pokrštenim Židovima.⁶ Cladder zastupa mišljenje, da ga je Matej napisao protiv nevjernih Židova. Upire se na to, što Matej često puta ističe tvrdovratnost i nevjernost Židova nasuprot Mesijinih dobročinstava.⁷ Bez obzira

⁵ R. Cornely: *Historica et critica Introductio in U. T. libros sacros.* vol. III. — 1886 str. 52, 53.; Belser: *Einleitung* 48 ss.; Heigl: *Die vier Ev.* 137 ss.

⁶ Heigl: *Die vier Ev.* 137.

⁷ Am Anfang des Evangeliums steht der Stammbaum Jesu Christi. Er durchgeht die ganze Geschichte Israels: die Urgeschichte des Volkes von Abraham bis zu David dem Könige, die Königszeit von David bis zur babylonischen Gefangenschaft und die nachexilische Zeit von der babylonischen Gefangenschaft bis auf Christus. Erwähnt werden darin mit unverkennbarer Absichtlichkeit, wie schon Hieronymus bemerkte, nicht die frommen und heiligen Frauen des Alten Bundes, sondern die Sünderinnen und die verhassten Fremden: Rabab, die Hure von Jericho, Ruth, die Moabiterin, und das Weib des Urias, mit dem David gesündigt hat, neben Thamar und der Geschichte Onans. Doch, was mehr ist, der ganze Verlauf der alttestamentlichen Geschichte zeigt, wie Gott sein Volk an sich zieht, wie dagegen dieses Volk von Anfang an Gottes Geboten widersteht, wie Gott es züchtigt, um es wieder an sich zu ziehen, und wie er es immer vollständiger verwirft, je grössere Gnaden er ihm stets aufs neue vergeblich geschenkt hat. — Im 2. Kapitel beginnt die eigentliche Erzählung

na to, da li je Matej svoje evanđelje namjenio pokrštenim ili nevjernim Židovima, stoji, da uz dogmatsku svrhu — dokazati da je Isus obećani Mesija — imade Matejevo evanđelje i apologetsko polemičku svrhu.⁸ U 28. poglavlju imade pred očima obje svrhe: dogmatsku i dogmatsko-polemičku. Što se tiče dogmatske svrhe, nije potrebno isticati, da je Isus uskrsnuo prema proročanstvu. — Istaknuo je tri puta proročanstvo Isusovo o uskrsnuću njegovu (16, 11. 22; 17, 21. 22; 20, 17. 19.). Pošto piše pokrštenim Židovima, dosta je istaknuti dva ukazanja: jedno ženama, jedno učenicima;

von der Erscheinung des verheissenen Messias mit der Berufung der Heiden, während der neugeborene König der Juden aus der Mitte seines Volkes fliehen und bei den Heiden in Ägypten Rettung suchen muss. — Das 3. Kapitel lässt den Täufer als Wegebereiter für das Gottesreich auftreten. Seine Predigt gipfelt in der Strafrede an die Pharisäer und Sadduzäer und in der Drohung mit dem Gerichte endgültiger Verwerfung. — Was Israel von seinem Messias erwartet, wird im 4. Kapitel von diesem selbst als teuflische Versuchung zurückgewiesen. — Sogar die Ankündigung der frohen Botschaft im 5. bis 7. Kapitel, in der Bergpredigt, gestaltet sich zu einer Verurteilung dessen, was im Volke herrscht und geschätzt wird; und die Wunder des 8. und 9. Kapitels, durch die Jesus seine göttliche Sendung beweist, lassen keinen Zweifel darüber, dass sie und er von Israel nicht angenommen werden. So geht es weiter ohne Unterlass: Die Voraussage der Verfolgung für die Apostel (Kap. 10), die Drohungen und Wehrufe über das Volk (Kap. 11), die Ausschläge auf den Herrn (Kap. 12), der Ausschluss des Volkes vom Verständnis der Parabeln (Kap. 13), die Rückzüge des verfolgten Herrn (Kap. 14, 15), bis zur Feststellung dass »die Leute« ihn nicht erkannt haben, und bis zum Verbote an die gläubigen Apostel, ihn fernerhin bekannt zu machen (Kap. 16). Dann folgen die Weissagungen, dass er von Hohen Priestern, Ältesten und Schriftgelehrten zu Jerusalem ans Kreuz gebracht werden müsse (Kap. 16 ss.). Und wo er wieder in Jerusalem vor dem Volke erscheint, kommen die Streit- und Gerichtsreden (Kap. 21—25). Das Evangelium schliesst mit der Leidensgeschichte des Heilandes, in der die Behörden ihn durch Gewalt und Lüge zum Tode bringen und das ganze Volk sein Blut über sich und seine Kinder herabrufft; und ganz zuletzt mit der Auferstehungsgeschichte, die dahin ausklingt, dass die Juden auch das letzte Jonaszeichen von sich weisen und der Auferstandene seine Boten hinausgeschickt in alle Welt, um »die Völker« zu seine Jüngern zu machen. Und das sagt Matthäus den Juden! Man denke sich dieses Buch von einem damaligen Juden gelesen! Kein Zweifel: das Matthäusevangelium ist, wie es bereits Irenäus berichtet, von Anfang bis zu Ende geschrieben wider den Unglauben der Juden. Das bleibt bestehen, auch wenn der Evangelist sein Buch zunächst in die Hände der bedrängten und gefährdeten Judenchristen gelegt hat.

Cladder: Unsere Evangelien, I. Reihe zur Literaturgeschichte der Evangelien. Freiburg im Breisgau 1919. Herder. str. 34—36.

⁸ Heigl: Die vier Evangelien str. 140 i s.

jer su druga i onako još dobro poznata vjericima.⁹ U svrhu apologetsko-polemičku spominje, kako je grob otvoren, kako su stražari sa groba pobjegli i javili poglavarima svećeničkim, što se na grobu Isusovu dogodilo. Laž, koju su poglavari bacili u svijet, da je tijelo Isusovo ukradeno pobija time, što spominje, da su ne muševi već žene prve došle na grob i da su čule vijest o uskrsnuću Isusovu i vidjele uskrsnulog Isusa. Od ukazanja Isusovih učenicima spominje samo ono, kod kojega je Isus poslao apostole, da naučavaju sve narode. Što Matej voli isticati dobročinstva Spasiteljeva nasuprot crne nezahvalnosti Židovskog naroda, to nije mogao ljepše završiti svoje evanđelje, nego da nasuprot tendenciji poglavara svećeničkih, da osujete vjeru u uskrsnulog Mesiju, spomene baš ono ukazanje, kod kojega je Spasitelj naložio svojim učenicima: *πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη* (28, 19.). Time se hoće kazati, da je Izrael, jer je zabacio svog Mesiju, od Njega zabačen kao izabrani narod i spasenje prelazi na sve narode.¹⁰ Da je Matej između 28, 11—15 i 28, 15—20 izvijestio još koje ukazanje oslabio bi time jačinu veze između obiju ulomaka. Polemički cilj Matejev dakle upravo traži, da mimoišavši ostala ukazanja Gospodinova učenicima izvijesti ukratko samo o onom ukazanju Gospodinovom u Galileji kod kojega Isus šalje apostole, da naučavaju sve narode. U ostalom bez obzira na svrhu Matejeva evanđelja iz retka 17. glave 28. vidi se, da Matej ne isključuje jeruzalemska ukazivanja već jedno barem sponira. *Οἱ δὲ ἑνδεκά μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος ὃ ἐπάξιατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς* — a jedanaestorica učenika odoše u Galileju na goru, koju im je Isus označio. Kada i gdje je Isus označio apostolima jednu goru u Galileji kao mjesto sastanka s Njime poslije Njegova uskrsnuća? Toga nemamo napisana u nijednom evanđelju, ali se može razabrati iz Mateja, da je to moralo biti u Jeruzalemu prije odlaska u Galileju kod zadnjeg ukazanja, t. j. osmi dan po Isusovu uskrsnuću. — Isus je rekao svojim učenicima prije svoje muke: *μετὰ δὲ τὸ ἐγεορθῆναι με προἴξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν* (Mt. 26, 32.). Tom zgodom nije im odredio mjesto sastanka, pogotovu im nije mogao odrediti kao mjesto sastanka u Galileji jednu goru, jer bi onda prvo galilejsko ukazanje moralo biti na toj određenoj gori. Iz Ivana (21, 14.) se pak vidi, da

⁹ »Solum pauca, immo paucissima selegit Matthaeus, sed ea quae requirantur et sufficient ad veritatem resurrectionis demonstrandam. Atque non opus esse censuit pluribus resurrectionem Christi probare; erat enim ipsa apostolorum et discipulorum Christi praedicatio intrepida, patratio miraculorum argumentum resurrectionis Christi evidentissimum et oculis omnium clarissime expositum.«

Knabenbauer: Coment. T. — 2. str. 549.

¹⁰ Deutler: Die Auferstehung Jesu Christi nach den Berichten des Neuen Testaments. Biblische Zeitfragen. Erste Folge, Heft 6. 1908. str. 258, 259.

je prvo galilejsko ukazanje bilo na Tiberijadskom jezeru. Da bi Isus kojom drugom zgodom prije svoje muke odredio mjesto sastanka u Galileji, a evanđeliste da bi to prešutjeli, sasma je isključeno. Isus je apostolima mnogo puta prorekao svoju muku, smrt i uskrsnuće, pa su oni ipak bili tako spori u vjerovanju. Zar bi im još i odredivao točno mjesto sastanka u Galileji, kad je znao, da bi lahko na to zaboravili i da uopće ne bi išli na to određeno mjesto, dok im se prije u Jeruzalemu ne ukaže. Isus nije odredio goru galilejsku kao mjesto sastanka niti u Galileji kod ukazanja pred ovim, o kojemu izvješćuje Matej, jer onda ne bi mogao napisati (u r. 16.) *ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος...* već bi morao napisati ovako: *ἐπορεύθησαν εἰς τὸ ὄρος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ*. Označio im je dakle goru na kojoj će se sastati, poslije uskrsnuća, a prije, nego što su otišli u Galileju. Nije im to označio preko žena, jer bi sigurno barem jedan evanđelista to spomenuo. Ne preostaje drugo, nego da im je odredio mjesto sastanka prigodom ukazanja apostolima u Jeruzalemu (po svoj prilici kod zadnjeg prije polaska njihova u Galileju, t. j. osmi dan po uskrsnuću). Matej dakle nipošto ne isključuje jeruzalemsko ukazivanje učenicima time, što izvješćuje uputu u Galileju i jedno galilejsko ukazanje, jer u 28, 16. nužno suponira jedno jeruzalemsko ukazanje.

Evanđelista Luka izvješćuje samo jeruzalemska ukazivanja. Jer on ne spominje upute u Galileju, koju imadu Marko i Luka, a spominje podsjećanje anđelovo na proročanstvo Isusovo u Galileji o uskrsnuću Njegovu, čega nemaju Matej i Marko, vide racionaliste u toj razlici mijenjanje tradicije o galilejskim ukazivanjima (prvima) u tradiciju sa prvim jeruzalemskim ukazivanjima, t. j. da Luka mijenja tradiciju, zastupanu po Mateju i Marku. Pošto smo dokazali, da Matej i Marko nipošto ne isključuju prioritet jeruzalemskih ukazivanja, što više, da Matej suponira, a Marko (u današnjem kanonskom završetku ili bolje pravom završetku) svjedoči prioritet jeruzalemskih ukazivanja, jasno je, da Luka ne mijenja uputu u Galileju (Matejevu i Markovu) u proročanstvo u Galileji, već jednostavno izostavlja uputu, jer mu svrsi njegova evanđelja ne odgovara, a spominje proročanstvo u Galileji jer mu to odgovara svrsi. To se može dokazati i iz samoga Lukina evanđelja. Luka piše svoje evanđelje za kršćane obraćene iz poganstva. Poznato je, da su pogani poricali uskrsnuće iz mrtvih. Za vjernike, koji nekoć nijesu vjerovali u mogućnost uskrsnuća, treba solidnih dokaza za Isusovo uskrsnuće. Najsolidniji su dokazi za tu istinu oni, kod kojih se vidi, kako su apostoli došli do vjere u uskrsnuće Isusovo, a to su ukazivanja u Jeruzalemu. Da Luka bira baš takova ukazivanja, razabire se iz (24, 11.) riječi: *καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ὄρηματα ταῦτα, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς*. Tim riječima označuje jasno, da apostoli nijesu ni najmanje vjerovali, da je Isus uskrsnuo, kad su im to žene javile. Pošto Luka ne kani izvješćivati galilejska ukazivanja, jer mu nijesu potrebna za njegovu svrhu, nije mu potrebno ni isticati uputu u Galileju. Što više: bolje je, da je ispusti,

jer bi inače morao izvjestiti, kako su apostoli otišli u Galileju i tamo vidjeli Isusa.

Zašto Luka spominje podsjećanje anđelovo na proročanstvo Isusovo u Galileji o uskrsnuću Njegovu? Matej i Marko spominju tri proročanstva Isusova o smrti i uskrsnuću Njegovu. Matej 16, 21. 22.; 17, 21. 22.; 20, 17. 19; Marko 8, 31.; 9, 30.; 10, 33. 34. Luka spominje dva puta to proročanstvo (t. j. dva proročanstva): 9, 44 i 18, 33. Proročanstvo proročeno u Galileji je: Mt. 17, 22. 23.; Mr. 9, 30.; Luka 9, 44. Evo njihova teksta:

Mt. 17, 21, 23.

Σοστρεφομένον δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθήσεται.

Mr. 9, 30.

Ἐδίδασκεν γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ ἀποκτανθεὶς μετὶ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται.

Lk. 9, 44.

ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

Matej i Marko spominju cijelo proročanstvo, t. j. o smrti i uskrsnuću, a Luka samo prvi dio proročanstva.¹¹ Za Mateja, koji je nemanan u izvještaju o ukazivanjima je razumljivo, da ne spominje podsjećanje na proročanstvo, kad je izvjestio to isto proročanstvo u 17, 22. 23 i još dva druga. Za Marka povrh toga vrijedi kao isprika što ga ispušta, što se on povada za Matejem. Luka vjerojatno za to spominje podsjećanje anđelovo na proročanstvo, jer nije spomenuo cijelog proročanstva u glavi 9., a ne mijenja uputu u Galileju u podsjećanje za proročanstvo u Galileji. Na Galilejsko proročanstvo pak podsjeća, jer je to bilo poznato ženama, koje su bile većim dijelom iz Galileje. Da je anđeo doista žene podsjetio na proročanstvo Isusovo o Njegovu uskrsnuću je sasvim sigurno, makar to samo Luka spominje, jer je to bilo potrebno, da žene povjerovavši u uskrsnuće Isusovo, podu k učenicima, da im tu veselu vijest jave. Isto tako je sigurno, da je anđeo uputio apostole preko žena, a poslije i sam Isus, da idu u Galileju, iako to Luka ispušta. Luka dakle ne mijenja staru tradiciju o isključivo galilejskim ukazivanjima (koja nije opstajala, jer ju Matej i Marko najstariji evanđelisti ne zastupaju) u jeruzalemsku, jer ne mijenja uputu u Galileju u podsjećanje na proročanstvo u Galileji, već samo potanje uzimlje u svoj izvještaj, jer mu prvo ne služi svrsi, a drugo mu lijepo odgovara.

Ivan također svjedoči prioritet jeruzalemskih ukazivanja učenicima, jer izvješćuje dva ukazivanja učenicima u Jeruzalemu: jedno

¹¹ Proročanstvo Isusovo o smrti i uskrsnuću Njegovu, što ga Luka spominje u 18, 33. preokao je Isus u Judeji, kako se vidi iz konteksta i paralelnog mjesta kod Mateja (20, 17—19) i Marka (10, 33. 34.).

uskrsnog dana uvečer (20, 19. 23.), a drugo osmi dan po uskrsnuću (20, 24—29.).

Još imademo jednog svjedoka za prioritet upravo jeruzalemskih ukazanja. Taj svjedok je sv. Pavao sa svojom prvom poslanicom Korinćanima (15, 3 ss.). Pavlovu izvještaju priznaju starinu i vjerodostojnost i isti najliberalniji kritici. Evo što kaže Meyer za Pavlov izvještaj o ukazivanjima: »Dieser Bericht ist ausserordentlich wertvoll, weil er uns dicht bis an die Ereignisse herausführt. Der erste Korintherbrief ist ums Jahr 57, ein Vierteljahrhundert nach dem Tode Jesu geschrieben; damals lebten fast alle die erwähnten Augenzeugen noch, worauf Paulus selbst aufmerksam macht. Aber mehr noch, Paulus hat schon früher so geglaubt und verkündigt, und vor ihm predigten gleichlautend die Urapostel, von denen er die erste Kunde empfangen hat, und das sind die Urapostel, die mit Jesus zusammengelebt haben bis zu seinem Tode und dann die ersten Verkündiger seiner Auferstehung geworden sind. Ja, Paulus selbst, der diese Worte schreibt, hat den Auferstehenden gesehen, als der letzte freilich, aber doch in derselben Weise wie jene Urapostel.«¹² Loofs kaže: »Wenn ich nun zur Sache selbst mich wende, so darf es ja als Homologumenon aller neueren Forschung bezeichnet werden, dass unter den Berichten über die Auferstehung des Herrn das, was Paulus I. Kor. 15. sagt, an die Spitze zu stellen ist.«¹³ Za starost Pavlove tradicije kaže Loofs: »Dem Paulus wird diese Tradition empfangen haben spätestens, da er drei Jahre nach seiner Bekehrung (Gal. 1, 18.) zuerst mit Petrus sprach; Pauli Bekehrung aber fällt etwa in das vierte Jahr nach den Ereignissen, die das Sterben des Herrn mit sich brachte, ja vielleicht, wie Harnack meint, noch in das Todesjahr des Herrn selbst oder in das Jahr, das ihm folgte.«¹⁴

Tekst Pavlov u kojem izbraja ukazanja (I. Kor. 15, 3.—9.):
παρέδωκα γάρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα· ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν· ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν· ἔσχaton δὲ πάντων ὡςπερ εἶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κάμοι.

Sv. Pavao nabraja ovdje 6 ukazanja, a da ne spominje za nijedno ni mjesto ni vrijeme. Nabraja ih hronološkim redom, što se

¹² A. Meyer: Die Auferstehung Christi str. 22.

¹³ Koofs: Die Auferstehungsberichte und ihr Wert str. 10.

¹⁴ Koofs: Ibidem str. 13. Slično kaže i Lepsius: »Der erste Korintherbrief kann als paulinisch nicht wohl angefochten werden, daher haben gerade die paulinischen Zeugnisse von jeder die stärkste Beweiskraft gehabt, denn sie gehen direkt auf das Zeugnis der Apostel und des Jakobus zurück« — Lepsius: Die Auferstehungsberichte 40.

vidi iz *εἶτα, ἔπειτα*. I ako Pavao ne kaže, gdje je bilo koje ukazanje, možemo iz samog Pavla zaključiti, da su prva dva bila u Jeruzalemu. On tvrdi, da je Isus treći dan uskrsnuo, a ta tvrdnja iziskuje, da navede koji dokaz. Dokaz jest ukazanje Isusovo trećeg dana kojemu od apostola (jer žene Pavao ne navodi kao svjedoke). Mora dakle barem prvo ukazanje, koje spominje biti trećega dana. Prva dva ukazanja se od drugih razlikuju, jer su »durch gleichartige Satz-konstruktion besonders eng verbunden. Das mag man mit manchen Erklärern darauf zurückführen, dass diese beiden ersten Erscheinungen einen Bestandteil der stehenden traditionellen Glaubensformel ausmachen: in jedem Falle lässt es darauf schliessen, dass diese zwei Erscheinungen »vor Petrus« und »vor den Zwölfen« nicht bloss das »auferweckt« sondern das »auferweckt am dritten Tage« beweisen sollten.«¹⁵ Time dakle i Pavao svjedoči, da su prva ukazanja bila u Jeruzalemu, jer trećeg dana iza smrti Isusove apostoli još nijesu mogli biti u Galileju.

b) Smisao upute u Galileju.

Svi sv. pisci, koji govore o ukazivanjima Isusovim poslije uskrsnuća svjedoče, da se Isus svojim učenicima ukazao najprije u Jeruzalemu. Sv. Luka i sv. Ivan izričito svjedoče, prioritet ukazivanja jeruzalemskih, isto tako sv. Marko sa kanonskim završetkom (16, 9—20.), dok bez obzira na taj završetak ne isključuje prioritet tih ukazivanja. Sv. Matej i sv. Pavao nužno sponiraju prioritet ukazivanja jeruzalemskih. Iz toga slijedi zaključak: izvan svake je dvojbe, da se Isus svojim učenicima ukazao najprije u Jeruzalemu. S time čini se, da nije u skladu uputa Isusova učenicima, da idu u Galileju.

Prije muke svoje rekao je Isus apostolima: *μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι με προᾶξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν* (Mt. 26, 32.) Andeo govori ženama: *προᾶγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε* (Mt. 28, 7; Mr. 16, 7.). Koji je smisao ovih riječi? Da li je Isus odlučio pokazati se svojim učenicima najprije u Galileji, a onda promijenio svoju odluku, jer nijesu vjerovali vijesti pobožnih žena, da je uskrsnuo ili je s uputom htio kazati: pošto će me učenici vidjeti u Jeruzalemu, ići ću pred njima u Galileju?

Isus je dobro poznao svoje apostole. Znao je da su spori za vjerovanje onoga, što nadmašuje njihovo razumijevanje. On je vidio unaprijed, da apostoli ne će tako lako povjerovati u Njegovo uskrsnuće, da ne će biti spremni na polazak u Galileju, dok Ga prije ne vide u Jeruzalemu i uvjere se, da je doista uskrsnuo. Ipak im poručuje, da idu u Galileju. Zašto im poručuje, a ne kaže im sam?

¹⁵ Deutler: op. cil. str. 263.; Felder: Jesus Christus II. 1921. str. 505 s. Da je Pavlov izvještaj r. 3. — inkluzive 5. r. sastavni dio apostolskog vjerovanja t. j. apostolske vjerske formule, koju su apostoli upotrebljavali vidi kod istog djela str. 218.

Jer je želio, da im se ukazuje u Galileji. Da su apostoli čuvši vijest o uskrsnuću Isusovu, ne čekajući da im se Isus u Jeruzalemu ukaže, otišli u Galileju, izbjegli bi ukoru Isusovu (Mr. 16, 14.). Isus je apostole stavio na kušnju, da se pokaže, hoće li na vijest žena o uskrsnuću i na poruku, dva puta naglašenu, poći u Galileju, i ako je unaprijed znao, da oni toga ne će učiniti, dok se prije ne osvjedoče o istinitosti uskrsnuća Njegova.¹⁶ Nije dakle Isus promijenio svoje odluke. Da je imao odluku pokazati im se bezuvjetno tek u Galileji, bilo bi to istaknuto ili u proročanstvu Isusovu ili u poruci anđelovoj ili Isusovoj,¹⁷ te bi Isus tu svoju odluku i proveo. Osim što ih porukom, da idu u Galileju, stavlja na kušnju, ističe On njom i važnost galilejskih ukazivanja. Isus želi govoriti sa učenicima *περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ*. Dobro znade, da se apostoli boje poglavara svećeničkih i zavedenog naroda židovskog. Njihova duševna dispozicija nije najprikkladnija za zadnju pripravu za njihovu veliku i uzvišenu misiju. U Galileji će biti njihova duševna dispozicija prikladnija za to. Radi toga kani s njima govoriti o kraljevstvu Božjem baš u Galileji i zato im naglašuje, da idu pred njima u Galileju.

Sva ukazivanja Isusova u Jeruzalemu imadu svrhu, da se apostoli i učenici uvjere, e je Isus doista živ, da vjerujući u Uskrsnuloga odu u Galileju, da Ga tamo nadu ili čekaju. Što je Isus naredio sakramenat pokore baš u Jeruzalemu, nije bez značenja. Zašto ne bi mogli uzeti, da je Isus taj sakramenat naredio u Jeruzalemu možda baš za to, da ih bolje pripravi za polazak u Galileju? Kad su se apostoli osvjedočili, da je Isus uskrsnuo, bili su veseli (Iv. 20, 20.), ali sigurno su sada oćutjeli i žalost u srcu, što su Ga malo razumjevali, što su Ga kukavički ostavili u najtežim časovima, što su vijest žena o Njegovu uskrsnuću držali sicut deliramentum. Apostoli su, osvjedočivši se, da je Isus doista uskrsnuo uvidjeli, da su Ga teško uvrijedili. Kako li je Isus dobar! Umjesto, da ih ukori, kako je to učinio prije uzašašća na nebo, On im podjeljuje veliku vlast (Iv. 20, 23.) opraštati grijeha, hoteći im pokazati time, što im sada daje tu vlast, da im oprašta uvrede, koje su Mu nanijeli. Kad im se ukazao osmi dan uvjerio se i Toma o Njegovu uskrsnuću. Sad su bili spremni da mirno, bez vrludanja, na koje bi ih inače žalost za-

¹⁶ »Quoniam vidit cunctantes adhuc, et dubitantes Apostoles, nec ituros fuisse in Galilaeam, nisi prius se illis, ut eorum corroboraret fidem, Jerosolymae demonstrasset ut iudicat Ambrosius.« Maldonat in Mat. 692.

¹⁷ »... si angelus dixisset: »Praecedit vos in Galilaeam ibi eum videbitis; aut ibi tantum eum videbitis; aut, nonnisi ibi eum videbitis; caeteris Evangelistis Mat. sine dubio repugnaret: cum vero dictum est. Ecce praecedit vos Galilaeam; ibi eum videbitis; nec expresum est quando id futurum esset, utrum quam primum antequam alibi ab eis visus esset; an posteaquam eum alicubi etiam praeterquam in Galilaea vidissent.« Sv. Augustin: De com. Ev. III. 25. n. 80.; — *προαγει* (Mt. 28, 7.) po židovskom običaju prezent mjesto futura. (Maldonat: in Mat.692.)

vela, vedra čela, puni čežnje pohrle u svoju domaju, gdje će se sa Isusom češće sastajati. Ukazivanja jeruzalemska su dakle priprava za polazak apostola u Galileju. Ukazivanja pak u Galileji imadu karakter intimnog saobraćaja Isusova sa apostolima. Uvjereni, da je Isus uskrsnuo, u svojoj domaji, daleko od zakletih neprijatelja Isusovih i svojih, bolje su disponirani za razgovor o kraljevstvu Božjem.

Govori Isusovi o kraljevstvu Božjem (Dj. ap. 1, 3.) bili su svakako u Galileji. Sva jeruzalemska ukazivanja, osim onoga Petru, imademo dosta točno oortana po evanđelistima, a ipak nema u njima govora o kraljevstvu nebeskom. Od galilejskih imademo točnije opisana samo dva (zapravo samo jedno kod Ivana, jer Matej nam daje samo jezgru), a u obadva je govor o kraljevstvu Božjem. *βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος* (Mt. 28, 19). — zapovijed da krste. Po krštenju postaje čovjek član kraljevstva Božjega. *οἰδοσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν* (Mt. 28, 20.) dužnosti članova kraljevstva Božjega. Da je Isus tom zgodom apostolima govorio o sv. krstu i o zapovijedima malo opširnije nema sumnje. Ivan nam još u izvještaju o Isusovu ukazanju kod jezera tiberijadskog (glava 21.) pripovijeda, kako je Isus predao Petru pastirsku vlast (21, 16. 17.) — t. j. da bude vidljivi poglavica vidljivog kraljevstva Božjeg na zemlji. Osim ovih dviju galilejskih ukazanja imademo još Jakovu, svim apostolima i 500 braće. Sv. Pavao nabraja samo ova galilejska ukazanja (u I. Kor. 15, 6. 7.), no sasma je isključeno, da su ta ukazanja bila bez sadržaja. Vjerojatno je, da je sadržaj i tih ukazanja, barem pretežni, bio razgovor o kraljevstvu Božjem.

Jedna i druga ukazanja bila su potrebna da Isus pobliže pripravi apostole za njihovu misiju. Daljnja priprava za to bijahu ukazivanja u Jeruzalemu — osvjedčenje, da je Isus uskrsnuo. Ta je priprava bila relativno potrebna t. j. zato, jer apostoli nijesu još vjerovali. Najbliža priprava — zapovijed da naučavaju i krste, podjeljenje primata Petru i sve drugo, što Luka u Djelima ističe sa: *λέγειν τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ* — bila je apsolutno potrebna. Na tu pripravu mislio je Isus, kad je isticao, da će Ga u Galileji vidjeti. Time je s jedne strane jasno, zašto Isus upućuje apostole u Galileju prije, nego su Ga vidjeli, a s druge strane: s uputom u Galileju ne isključuje prioritet jeruzalemskih ukazivanja.¹⁸

¹⁸ Što se Isus unatoč poruke, da će ga učenici vidjeti u Galileji, ukazao učenicima najprije u Jeruzalemu, kaže Belscr (Das Evangelium des heiligen Johannes str. 536. isto tako u djelu: »Die Geschichte des Leidens und Sterbens des Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn), da žalosni apostoli nijesu imali hrabrosti, da idu odmah u Galileju, nego su molili Oca, da im pošalje Isusa i otac je uslišao njihovu molbu. (Kod toga se pozivlje na 16, 33 ss.). Na to lijepo odgovara Dr. Simon Weber (Das